

Zenon Tederko

*Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
Marki koło Warszawy*

WSPIERANIE BIZNESU NA RZECZ BIORÓŻNORODNOŚCI

WSTĘP

Rola przedsiębiorstw i instytucji finansowych w ochronie zasobów przyrody

Rosnąca świadomość wpływu działalności gospodarczej na stan naszego dziedzictwa przyrodniczego oraz koszty jego ochrony skłaniają nas do przekonania, że dalsza skuteczna ochrona zasobów przyrody nie jest możliwa bez bezpośredniego i aktywnego zaangażowania sektora biznesu i przedsiębiorstw. Na ekonomiczny wymiar problemu ochrony zasobów przyrody wskazuje skala kosztów ochrony sieci Natura 2000, szacowana dla 25 krajów UE¹ na poziomie ponad 6 mld € rocznie. Wysoka ranga ochrony dziedzictwa przyrodniczego znajduje odzwierciedlenie w decyzjach i postanowieniach Strategii Zrównoważonego Rozwoju UE z 2001 r., Szczytu Ziemi z 2003 r., VIII i IX Konferencji Stron Konwencji o Bioróżnorodności, czy też najnowszej unijnej Inicjatywie „Biznes i Bioróżnorodność” z listopada 2007 roku.

W Polsce istnieje blisko 1,7 mln przedsiębiorstw, z których – podobnie jak w całej Europie – 99,8% to przedsiębiorstwa małe i średnie (MŚP). Istotna ich część (ok. 10%) gospodaruje na terenach wiejskich, wykorzystując zasoby naturalne, w tym przyrodę ożywioną. Istniejące dane wskazują, że gospodarcze wykorzystanie zasobów dzikiej przyrody jest bądź może być źródłem dochodów znacznej części społeczeństwa. Wśród 10% MŚP, mających bezpośredni związek z zagospodarowaniem i ochroną zasobów przyrody, ponad 92% stanowią mikroprzedsiębiorstwa, czyli podmioty zatrudniające nie więcej niż 9 osób.

Wzajemne relacje pomiędzy działalnością gospodarczą a ochroną przyrody wydają się być jasne, ale dla wielu nie są oczywiste. Stabilizacja i trwałość dochodów czerpanych z zasobów przyrody zależy od zapewnienia ich ochrony i zrównoważonego gospodarowania tymi zasobami. Obecnie na wielu obszarach cennych przyrodniczo możemy wskazać na przykłady działalności gospodarczej charakteryzującej się pozytywnym, a co najmniej neutralnym wpływem na przyrodę. Takie przykłady pozytywnego związku biznesu i ochrony przyrody wymagają promocji i naśladowania.

¹ COM(2004)431 final: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Financing Natura 2000. Brussels, 15.07.2004.

Doświadczenia innych krajów wskazują, że wachlarz możliwych do podjęcia różnych form działalności gospodarczej bazujących na aktywnych formach ochrony przyrody jest szeroki; szczególnie dużym potencjałem w tej dziedzinie cechują się obszary powstającej sieci Natura 2000.

Jednocześnie wyniki badań wskazują na wyraźne zainteresowanie i zapotrzebowanie małych i średnich przedsiębiorstw na nowe, przyjazne i właściwie dostosowane mechanizmy finansowe, wychodzące naprzeciw ich potrzebom inwestycyjnym i wymogom działalności gospodarczej na cennych przyrodniczo terenach. Jednakże ekonomicznie opłacalne wykorzystanie potencjału i realizacja działalności gospodarczej bazującej na ochronie zasobów przyrody napotyka na szereg barier i ograniczeń.

GENEZA PROJEKTU „WSPIERANIE BIZNESU NA RZECZ BIORÓŻNORODNOŚCI”

Unia Europejska na wiosennym Szczycie w Gothenburgu w 2001 r. określiła swój polityczny cel w obszarze ochrony dziedzictwa przyrodniczego jako „powstrzymanie spadku bioróżnorodności do roku 2010”², określane powszechnie jako „Cel 2010”. W maju 2006 roku Komisja Europejska przyjęła Komunikat³ zatytułowany „Powstrzymanie utraty bioróżnorodności do roku 2010 i w następnych latach. Zachowanie usług ekosystemów na rzecz dobrobytu ludzi”. W komunikacie określono szereg kluczowych celów i przedsięwzięć, które są niezbędne dla powstrzymania dalszej utraty bioróżnorodności. Jednym z nich jest budowanie bardziej efektywnego partnerstwa z sektorem biznesu zarówno na poziomie państw członkowskich UE, jak i lokalnym.

Po Szczycie Ziemi niemal wszystkie wysiłki zmierzające do budowy takiego partnerstwa były adresowane do dużych przedsiębiorstw i korporacji. Poza obszarem zainteresowania pozostaje co najmniej 23 mln małych i średnich przedsiębiorstw w UE, stanowiących ponad 99% wszystkich przedsiębiorstw, zapewniających około 75 mln miejsc pracy.

Portugalia, która pełniła rolę Prezydencji UE w drugiej połowie 2007 r. uznała budowanie partnerstwa pomiędzy sektorem biznesu i ochronę bioróżnorodności jako jeden ze swoich priorytetów. W związku z tym zorganizowała europejską konferencję wysokiego szczebla w listopadzie 2007 roku na temat związków pomiędzy ochroną bioróżnorodności a rozwojem biznesu. Konferencja⁴ ta podkreśliła i promowała znaczenie powiązań pomiędzy bioróżnorodnością i biznesem dla zachowania dziedzictwa przyrodniczego Europy i stała się początkiem długoterminowej strategicznej inicjatywy „Biznes i Bioróżnorodność” (B@B).

² EU Heads of State and Government made a commitment at the EU's Spring Summit on 15-16 June 2001 in Gothenburg to „halt the loss of biodiversity by 2010” as articulated in the 6th Community Environment Action Programme and the European Union Strategy for Sustainable Development.

³ COM/2006/0216 final: Communication from the Commission – Halting the loss of biodiversity by 2010 – and beyond – Sustaining ecosystem services for human well-being.

⁴ High Level Conference on Business & Biodiversity, Lisbon – 12-13 November 2007, www.countdown2010.net/business

Główne przesłanki projektu

Poza przesłankami natury politycznej, wynikającymi ze wspomnianych powyżej procesów w skali globalnej i europejskiej, w szczególności w obszarze polityki rozwoju i ochrony środowiska, występuje szereg przesłanek na szczeblu krajowym i lokalnym zarówno natury społecznej, jak i ekonomicznej wskazujących na potrzebę realizacji omawianego projektu. Uzasadnieniem potrzeby realizacji projektu są następujące fakty:

- W Polsce istnieje blisko 1,7 mln przedsiębiorstw, z których 99,8% to małe i średnie przedsiębiorstwa. Istotna ich część gospodaruje na terenach wiejskich, wykorzystując zasoby naturalne, w tym bioróżnorodność.
- Gospodarcze wykorzystanie bioróżnorodności jest źródłem dochodów znacznej części społeczeństwa. Stabilizacja i trwałość tych dochodów zależy od zapewnienia ochrony i zrównoważonego gospodarowania jej zasobami.
- Istnieje potrzeba generowania i promowania pozytywnego związku pomiędzy biznesem a bioróżnorodnością na obszarach Natura 2000.
- Realizacja idei „Fundusz na rzecz Bioróżnorodności” umożliwi dostęp MŚP na terenach wiejskich do ekologicznie uwarunkowanych komercyjnych kredytów na inwestycje służące jednocześnie rozwojowi gospodarczemu i ochronie bioróżnorodności na obszarach Natura 2000.
- Projekt wygeneruje nową niszę na rynku inwestycyjnym i nowy produkt finansowy dla MŚP na cennych przyrodniczo obszarach.
- Projekt stworzy platformę dla innowacyjnego połączenia i wykorzystania szerokiego zakresu dyscyplin wiedzy przyrodniczej i ekonomicznej oraz praktycznego przełożenia zaleceń ochronnych na język działań inwestycyjnych i gospodarczych.
- Wyniki badań wskazują na wyraźne zainteresowanie i zapotrzebowanie małych i średnich przedsiębiorstw na nowe, przyjazne i właściwie dostosowane mechanizmy finansowe wychodzące naprzeciw ich potrzebom inwestycyjnym i wymogom działalności gospodarczej na cennych przyrodniczo terenach.
- Inicjatywa „Biznes na rzecz Bioróżnorodności” zakłada zrównoważone wykorzystywanie lokalnych zasobów naturalnych i aktywizację lokalnego kapitału ludzkiego, respektowanie kultury i tradycji oraz systemu wartości w odniesieniu do przyrody. Inicjatywa ta będzie także sprzyjać zachowaniu tradycyjnych i zanikających zawodów, łącząc ją z zastosowaniem nowoczesnych technik i metod zarządzania przedsiębiorstwem.
- Inicjatywa „Biznes na rzecz Bioróżnorodności” służyć będzie realizacji celów odnowionej Strategii Lizbońskiej – wzrostowi gospodarczemu i zatrudnieniu poprzez rozwój sektora MŚP i inicjowanie lub aktywizację działalności gospodarczej

Ogólny cel projektu

Ideą przewodnią projektu realizowanego w Bułgarii, Polsce i na Węgrzech, finansowanego przez Komisję Europejską, jest wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw w rozszerzonej UE w celu zwiększenia ich udziału w realizacji Strategii Zrównoważonego Rozwoju UE, w szczególności w realizacji „Celu 2010”. Celem strategicznym jest powstrzymanie procesu utraty bioróżnorodności do roku 2010 poprzez utworzenie mechanizmu finansowego dla MŚP na obszarach Natura 2000 na rzecz inwestycji i zrównoważonego zagospodarowania sieci Natura 2000, opartego na koncepcji partnerstwa publiczno-prywatnego oraz zainicjowanie tworzenia rynku inwestycji na rzecz bioróżnorodności.

Bezpośrednim celem projektu jest przygotowanie potencjału techniczno-merytorycznego w zakresie aspektów przyrodniczych poprzez utworzenie **Biura Przyrodniczej Pomocy Technicznej**, niezbędnej do wdrożenia w kolejnych latach przyszłego inwestycyjnego mechanizmu finansowego „**Fundusz na rzecz Bioróżnorodności**”.

W efekcie realizacji projektu utworzona zostanie dedykowana linia kredytowa oraz równolegle zapewniona będzie niezbędna pomoc techniczna dla MŚP na obszarach cennych przyrodniczo – szczególnie Natura 2000 – na rzecz realizacji projektów inwestycyjnych aktywnie służących ochronie zasobów przyrody oraz realizacji zasad zrównoważonego rozwoju.

Głównym wyzwaniem projektu jest poszukiwanie rozwiązań na rzecz finansowania ochrony zasobów przyrody, które nie będzie zależne tylko od instytucji publicznych i publicznych źródeł finansowania. Zespół projektu poszukuje ekologicznie uzasadnionych i komercyjnie opłacalnych rozwiązań dla małych i średnich przedsiębiorstw, obecnych na terenach cennych przyrodniczo i zależnych od wykorzystywania zasobów naturalnych tych obszarów.

Do oczekiwanych efektów projektu należą:

- zademonstrowanie potencjału MŚP jako przedsiębiorstw przyjaznych bioróżnorodności w zakresie celów Konwencji o Bioróżnorodności i Strategii Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej;
- zademonstrowanie roli inwestycji jako instrumentu sterowania rozwojem MŚP i wdrażania zrównoważonej gospodarki w przedsiębiorstwach na cennych przyrodniczo obszarach, a poprzez to w realizacji „Celu 2010”, szczególnie na obszarach Natura 2000;
- zainicjowanie tworzenia nowego komercyjnego rynku inwestycyjnego dla MŚP i instytucji finansowych na obszarach wiejskich jako przykładu publiczno-prywatnego partnerstwa na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego i ochrony zasobów przyrody w UE.

Uwarunkowania realizacji projektu

Pomimo iż ochrona bioróżnorodności w dużym stopniu regulowana jest wdrożonymi już instrumentami i narzędziami wspólnotowej polityki UE bardzo niewiele zrobiono w zakresie wspierania MŚP w procesie dostosowania ich do wymogów gospodarki i ochrony na obszarach Natura 2000. Sieć N2000 stwarza unikalne szanse prowadzenia działalności gospodarczej oraz rozwoju ekonomicznego w zgodzie z wymogami ochrony i zrównoważonego wykorzystywania zasobów naturalnych.

Znacznie powiększone, w wyniku akcesji nowych krajów w 2004 i 2007 roku, bogactwo naturalne UE wymaga zdefiniowania i zastosowania nowych metod zarządzania zasobami, które powinny opierać się nie tylko na funduszach publicznych, ale również angażować sektor prywatny małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystujących przyrodę zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, z uwzględnieniem celów społecznych i ekonomicznych. Komisja Europejska oszacowała, że utrzymanie sieci N2000 w niepogorszonym stanie ekologicznym w 25 krajach członkowskich wymagać będzie corocznych nakładów rzędu 6,1 mld euro. Pomimo znacznego wzrostu Funduszu LIFE+ do sumy 1,9 mld euro i zagwarantowania około 740 mln euro na ochronę bioróżnorodności środki te są wciąż dalece niewystarczające, pomimo że część z nowo przyjętych krajów w dalszym ciągu korzysta ze środków na ochronę środowiska pochodzących ze źródeł spoza UE (np. środki z ekokonwersji zadłużenia zagranicznego – EkoFundusz w Polsce). Podkreślić przy tym należy, że LIFE+ pozostaje instrumentem unijnej polityki ochrony środowiska i nie jest adresowany jako instrument wspierania rozwoju do MŚP na terenach Natura 2000.

W obecnej sytuacji konieczne jest więc poszukiwanie nowych rozwiązań na rzecz finansowania zarządzania dziedzictwem przyrodniczym Europy, które nie będzie zależne wyłącznie od instytucji publicznych i publicznych źródeł finansowania. Zwłaszcza na terenach Natura 2000 konieczne jest poszukiwanie rozwiązań komercyjnych, służących podtrzymaniu zasobów przyrodniczych przez małe i średnie przedsiębiorstwa. Stąd głównym przesłaniem projektu jest teza, że rynek poprzez swoje mechanizmy może pozytywnie działać na rzecz ochrony bioróżnorodności i zrównoważonego wykorzystywania zasobów. Rynek właściwie sterowany poprzez polityki sektorowe nadal pozostaje najlepszym instrumentem jakim dysponujemy na rzecz zarządzania ograniczonymi zasobami naturalnymi i zapewnienia źródeł dochodu przedsiębiorstwom zależnym od ich wykorzystania.

Zwiększanie udziału sektora biznesu (banków i MŚP) w ochronie przyrody

Gospodarowanie zasobami przyrody wymaga innowacyjnego połączenia i wykorzystania szerokiego zakresu dyscyplin wiedzy przyrodniczej i ekonomicznej oraz praktycznego przełożenia zaleceń ochronnych na język działań inwestycyjnych i gospodarczych. Konieczne jest więc stworzenie systemu doradztwa dla MŚP na terenach cennych przyrodniczo, zapewniającego systematyczny i skuteczny przepływ wiedzy

w języku dostępnym dla biznesu i zakresie umożliwiającym podejmowane decyzji inwestycyjnych na poziomie przedsiębiorstwa.

Drugim krytycznym czynnikiem ograniczającym rozwój istniejących i powstawianie nowych proprzyrodniczych przedsiębiorstw jest brak dostępu do funduszy i brak rynku inwestycji służących jednocześnie rozwojowi gospodarstwu obszarów wiejskich i ochronie bioróżnorodności na obszarach cennych przyrodniczo. Konieczne jest więc wypracowanie i wdrożenie mechanizmów finansowych sprzyjających wygenerowaniu nowej niszy na rynku inwestycyjnym i nowego produktu finansowego dla MŚP na cennych przyrodniczo obszarach.

Obserwuje się występowanie szeregu barier rozwoju MŚP na przyrodniczo cennych obszarach. Główne bariery dla inwestycji na rzecz bioróżnorodności to przede wszystkim:

- brak praktycznej wiedzy po stronie zarówno MŚP, jak i struktur sektora instytucji finansowych, co do możliwości rozwoju przedsiębiorstw na obszarach Natura 2000 i przyrodniczych uwarunkowań projektów inwestycyjnych;
- ignorowanie przez sektor bankowy niszy rynku MŚP zależnych od zasobów naturalnych na cennych przyrodniczo terenach wiejskich;
- wysokie ryzyko inwestycji powodowane brakiem planów zarządzania dla obszarów Natura 2000 i planów ochrony dla innych obszarów chronionych;
- brak profesjonalnego doradztwa oraz metodycznych narzędzi do identyfikacji i oceny projektów komercyjnych inwestycji na obszarach Natura 2000, zapewniających pozytywne efekty zarówno ekonomiczne, jak i przyrodnicze;
- brak dostępu do źródeł finansowania i odpowiednich instrumentów finansowych oraz brak przyjaznych procedur dla MŚP.

PRZYKŁADY PROPRZYRODNICZEJ DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

Poniżej przedstawiono przykładowe typy działalności gospodarczej kwalifikowanej do wsparcia przez środki z preferencyjnej linii kredytowej, prowadzonej w sposób celowy dla osiągnięcia wymaganych efektów przyrodniczych, przy jednoczesnym zapewnieniu zadowalającej efektywności ekonomicznej.

Podstawowa produkcja surowców pierwotnych w rolnictwie, leśnictwie i rybołówstwie oraz ich przetwórstwo:

- wypas bydła na ekstensywnych użytkach zielonych ważnych dla ochrony flory i fauny (szczególnie ornitofauny);
- przetwórstwo mleka i mięsa z gospodarstw położonych na terenach ekologicznie wrażliwych na zanik gospodarki łąkowo-pastwiskowej;
- gospodarstwa rybackie, łowiska specjalne i działania służące utrzymaniu, odtworzeniu czy też reintrodukcji zagrożonych gatunków.

Pozyskiwanie i przetwórstwo pierwotnych surowców naturalnych:

- zbiór ziół dziko rosnących i ich przetwórstwo;
- zbiór runa leśnego i przetwórstwo;

- wyrób mebli z miejscowych surowców;
- wyrób włókien/tkanin;
- pozyskiwanie trzciny i strzecharstwo;
- pozyskiwanie wikliny i produkcja wyrobów z wikliny.

Urządzenie krajobrazu:

- przemieszczanie mas ziemnych w celu modyfikacji rzeźby terenu;
- wykonywanie kanałów;
- usuwanie niepożądanych gatunków roślin, walka z zarastaniem i zakrzaczeniami;
- rekultywacja terenów, kompensacja przyrodnicza (odtworzenie siedlisk).

Gospodarka wodna:

- regulowanie i przywracanie właściwych stosunków wodnych;
- wykonywanie przepławek;
- odtwarzanie starorzeczy, oczek wodnych, stawów rybnych i mokradeł.

Turystyka:

- różne formy usług turystycznych, w szczególności ekoturystyki oraz turystyki kwalifikowanej – turystyka wędkarska i wodna, spływy rzeczne, turystyka ornitologiczna, tereny campingowe, pola namiotowe itp.

Odnawialne źródła energii:

- produkcja i uzdatnianie biopaliw, np. z trzciny lub zrębków wierzby;
- pozyskiwanie i zagospodarowanie biomasy naturalnie rosnącej, szczególnie z obszarów chronionych i borykających się z problemem zarastania i zakrzaczenia wskutek ekstensyfikacji i zanikania produkcji rolnej;
- pozyskiwanie energii z małych elektrowni wodnych, towarzyszących przywracaniu retencji wodnej.

Adres do korespondencji:

dr Zenon Tederko
Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
ul. Odrowąża 24
05-270 Marki k/Warszawy
tel.: (22) 761 82 05
tel. kom.: 0 510 275 210
e-mail: zenon.tederko@otop.org.pl

